

Vlinderwaarnemingen in 1991

Ook in 1991 hebben weer veel mensen hun vlinderwaarnemingen aan De Vlinderstichting doorgegeven. In onderstaand artikel wordt een aantal bijzondere waarnemingen uit Nederland en België besproken.

Kars Veling, Chris van Swaay

Er is in 1991 veel gevlienderd en er is veel gezien. In het najaar stroomden de formulieren binnen. Grote stapels, steeds maar groeiend, belandden op het bureau, wachtend op verwerking.

Toch was het weer in in 1991 niet altijd even gunstig voor vlinders. Het voorjaar was zeer koud en nat en dat is ongetwijfeld de reden dat een aantal vlinders het in 1991 gewoon slecht gedaan heeft. De tweede generaties van Landkaartje, Hooibeestje, Boomblauwtje, Kleine vuurvlinder en Icarusblauwtje bijvoorbeeld waren slechts zeer klein. We moeten maar afwachten hoe een soort als het Oranjetipje het er afbrengt. Deze heeft slechts één generatie per jaar en de gevolgen van het slechte voorjaarsweer in 1991 zullen dus pas in 1992 zichtbaar worden. Er waren ook positieve berichten: Bruine eikepage, Gehakelde aurelia, Heivlinder en Kleine heivlinder vlogen in 1991 zeer goed, en over de Kleine vos hoeven we het niet meer te hebben, die was massaal aanwezig (zie *Vlinders*, November 1991).

Voor het onderstaande overzicht zijn alle gegevens van het project 'Vlinders in het Nederlandse Landschap' (VNL) en het onderzoek 'Eerste-Waarnemingen Dagvlinders' gebruikt die tot 10 december bij De Vlinderstichting binnenkwamen (de monitoringgegevens zijn dus nog niet bij dit overzichtje betrokken). Daarnaast hebben we van de collega's uit België (Luk Daniëls, Jeugdbond voor Natuurstudie en Mileubescherming) een overzicht gekregen van enkele leuke waarnemingen uit Vlaanderen. De gegevens die in Friesland en Drenthe worden verzameld

door actieve vlinderwerkgroepen waren op het moment dat dit artikel werd geschreven nog niet beschikbaar en konden dus niet verwerkt worden.

De gegevens die na 10 december binnenkwamen en nog binnenkomen zijn natuurlijk wel belangrijk en worden zeker gebruikt voor de onderzoeken van De Vlinderstichting, maar voor dit artikel kwamen ze te laat. Zelfs in waarnemingen van enkele jaren geleden zijn we altijd geïnteresseerd.

Er hebben zeker 400 mensen meegewerkt aan het vlinderonderzoek in 1991 en dit heeft een bijzonder grote hoeveelheid waarnemingen opgeleverd, teveel om allemaal te kunnen bespreken. In dit artikel zullen een aantal interessante en minder algemene dagvlinders worden besproken.

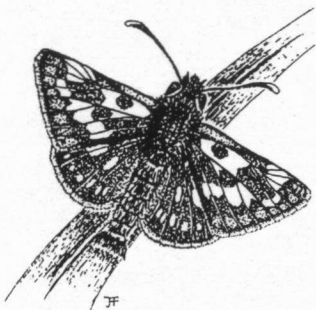
Aardbeivlinder (*Pyrgus malvae*)

De Aardbeivlinder is slechts uit 9 kilometerhokken gemeld. De meeste waarnemingen komen van de Veluwe (Trapman, Willemstein, Cuppen, Werners). Daarnaast is de soort gezien in Zuid-Friesland (Sinnema-Bloemen) en ook weer in de Noordhollandse duinen. Volgens de 'Atlas van de Nederlandse dagvlinders' zijn er geen meldingen bekend uit Noord-Holland boven het Noordzeekanaal. Zowel in 1990 als 1991 is de soort echter gezien bij Bergen in het terrein van het Provinciale Waterleidingbedrijf van Noord-Holland (Spaarkogel).

In het Utrechts-Hollands veenweidegebied is ook nog een populatie van de Aardbeivlinder aanwezig. Het maximum aantal is hier gezien op 2 juni, 12 exemplaren (Groenendijk). Ook in Vlaanderen is de soort gezien, 3 ex. te Merchtem (provincie Oost-Vlaanderen).

Bont dikkopje (*Carterocephalus palaemon*)

Deze voorjaarsvlinder is in 1991 in 31 kilometerhokken waargenomen, waarvan maar drie buiten Zuid-Nederland. De belangrijkste populaties van het Bont dikkopje bevinden zich in Midden- en Oost-Brabant en Noord-Limburg. Het maximum aantal van 58 exem-

Bont dikkopje.
Tekening: Jos Fontaine.

Het leefgebied van het Bont dikkopje: open plekken in vochtig bos met Hennegras of Pijpestrootje.
Foto: Kars Veling.

plaren op 2 juni is gezien op de Neterselse heide (v. Gorp, Kelders). Op 30 mei is een exemplaar waargenomen bij Delden in Overijssel (v.d. Woord), terwijl in twee kilometerhokken bij Winterswijk eveneens Bonte dikkopjes zijn gemeld (Schröder). Uit Twente en de Achterhoek zijn verder geen waarnemingen binnengekomen, hoewel zich daar zeker nog meer vliegplaatsen moeten bevinden. In België is de soort gezien in Wortel en Beerse (beide provincie Antwerpen) en Kinrooi en Koersel (provincie Limburg).

Koninginnepage (*Papilio machaon*)

Het is inmiddels bij de vlinderaars bekend dat de enige echte populatie van de Koninginnepage bij Maastricht te vinden is, want tweederde van de 29 waarnemingen in 1991 komt uit die omgeving. In totaal is de soort in 15 kilometerhokken gezien, op één na (Hulst, de Bakker) alle in Limburg. Buiten de regio Maastricht is de soort gezien in Heerlen (Adams), Posterholt (Storms), Wijre (Richter) en Echt (Vergoosen). Uit België zijn 13 meldingen binnen gekomen (28 exemplaren) uit alle delen van Vlaanderen.

Gele luzernevlinder (*Colias hyale*) en Oranje luzernevlinder (*Colias croceus*)

Ook in 1991 zijn deze trekvlinders weer verspreid over het land waargenomen. De Oranje luzernevlinder is duidelijk meer gezien dan de Gele. Naast een waarneming van de Oranje luzernevlinder op 10 juli in Zoeter-

meer (van Wely) komen alle waarnemingen uit augustus en begin september.

Oranje luzernevlinder: Zoetermeer (4 x, van Wely), Delft (Taal), Heiloo (Swart), Benden Leeuwen en Moleneind (v.d. Heuvel), Terschelling (Hamerpagt), Oudenhorn (v. Heerden), Hengelo (Gld.) (Tankink), Melissant (Doornheijn) en Irnsum (Spieksma). In Vlaanderen is de soort gemeld uit Gent en Zeebrugge.

Gele luzernevlinder: Moerputten (Raadsen), Weert (Raemakers), Eijserbos (v. Oosterhout), Terschelling (Bot, Ellens, Zumkehr en Swart), Oosthuizen (Tromp) en Wageningen (v. Helden).

Groot gaderd witje (*Aporia crataeg*)

Nog steeds komen waarnemingen binnen van deze soort die later toch op andere wijtes betrekking blijken te hebben. Het is een zeer zeldzame gast geworden in Nederland en er is één zekere waarneming uit 1991 bekend, op 28 juli in de Achterhoek, in het Tenkinkbos (v. Wely).

Resedawitje (*Pontia daplidice*)

Ook van deze in Nederland uiterst zeldzame vlinder zijn twee meldingen binnengekomen. Op 8 mei bij Borculo (Middelhuis) en op 6 augustus op Vlieland (Nijland).

Het Resedawitje wordt in Nederland zelden gezien.
Foto: Hans Smeenk.

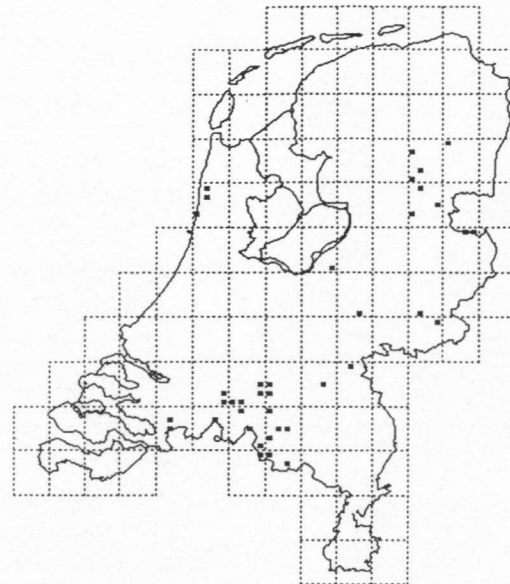
Sleedoornpage (*Thecla betulae*)

De Sleedoornpage is in 1991 27 keer waargenomen, in 16 verschillende kilometerhokken, een verheugend groot aantal. De soort wordt zeer regelmatig in steden aangetroffen, zowel in parken als in tuinen. De meeste Sleedoornpages komen voor aan de rand van het Veluwemassief. Er zijn waarnemingen uit Wageningen (de Vries, Groenendijk, Pennards, v. Alebeek), Ede (ten Hallers), Arnhem (Danckaerts, Ellenbroek), Ugchelen (Groenink), Apeldoorn (Stoel, Cuppen, Vethaak-Nijkamp, Kerseboom), Epe (KNNV), Heerde (KNNV), Wapenveld (KNNV, Eisinghout) en Elburg (Taal). Hierbuiten is de Sleedoornpage ook waargenomen in Zuid-Limburg (Werners) en langs de Overijsselse Vecht (Pullen).

Eikepage (*Quercusia quercus*)

Ook voor de Eikepage was 1991 een goed jaar; de soort is in 140 kilometerhokken waargenomen en de aantallen waren soms erg hoog. Vooral nectardrinkend op Sporkhout zijn grote aantallen Eikepages waargenomen. Diverse waarnemers uit het land hebben dit verschijnsel opgemerkt en er zijn regelmatig waarnemingen gedaan van 10 tot 30 Eikepages in één struik Sporkhout. Bij onderzoek van De Vlinderstichting in Brabant (Leijen-Oost, Oirschotse heide en het

De Eikepage werd in 1991 veel gezien.
Foto: Henkjan Kievit.

Drongelens kanaal) zijn in totaal 711 exemplaren waargenomen.

Bruine eikepage (*Satyrion ilices*)

In het afgelopen jaar was extra aandacht gevraagd voor deze minder algemene page, omdat we het idee hadden dat de soort sterk achteruit ging. Een groot aantal tellers heeft dan ook speciaal naar deze soort gezocht en uit meer dan 55 kilometerhokken zijn waarnemingen binnengekomen (zie figuur 1). De meeste waarnemingen waren afkomstig uit Midden-Brabant. Op de Oirschotse heide zijn door De Vlinderstichting 92 exemplaren waargenomen. Ook in Noord-Overijssel, Drenthe, de Veluwe, het Rijk van Nijmegen en de Noordhollandse duinen zijn soms veel Bruine eikepages gezien. Opvallend waren de waarnemingen uit de Achterhoek. Vorig jaar al was de soort gemeld uit Winterswijk, en dit jaar uit Ruurlo (Chardon) en het Lievevelderveld (Vennik-Vermars). Het verdient zeker aanbeveling om ook in 1992 nog extra op deze soort te letten, met name in Twente en de Achterhoek, want de soort kan nog meer voorkomen dan we nu weten. Er zijn drie meldingen uit Vlaanderen: uit St.-Kruis (West-Vlaanderen), Weelde (Antwerpen) en Maasmechelen (Limburg).

Dwergblauwtje (*Cupido minimus*)

Dit kleine blauwtje is in Nederland uitgestorven, maar is nog wel op twee plaatsen in Vlaanderen waargenomen, in de provincie Limburg.

Gentiaanblauwtje (*Maculinea alcon ericae*)

Het Gentiaanblauwtje is in 1991 uit 48 kilometerhokken gemeld, uit Drenthe, omgeving Overijsselse Vecht, Tubbergen, Achterhoek, Veluwe en Midden-Brabant. Op de Oirschotse heide werden twee populaties aangetroffen, maar op plaatsen met de hoogste dichtheden aan Klokjesgentiaan ontbrak de vlinder. Door plaggen had de waardplant zich zeer goed ontwikkeld, en er bloeiden duizenden exemplaren. Waarschijnlijk heeft de mieresoot die de rupsen van het blauwtje mee-

*De Grote weerschijnvlinder vliegt in kleine aantallen en is daardoor moeilijk te vinden.
Foto: Kars Veling.*

neemt naar het nest en voert, veel meer moeite om na plaggen terug te keren. Kleinschalig plaggen zal waarschijnlijk de hervestiging van de mieren en dus ook van het blauwtje versnellen.

Ook in Vlaanderen zijn verschillende populaties gevonden in 1991. Het betrof drie populaties in de provincie Antwerpen en één in de provincie Limburg.

Grote weerschijnvlinder (*Apatura Irls*)

Deze soort is slechts weinig waargenomen. Er zijn meldingen uit 5 kilometerhokken: Kampina (Willemstein, Honig), Weert (Raemakers, IJzendóorn) en Duizel (Fontein).

Grote vos (*Nymphalis polychloros*)

Van de Grote vos komen nog maar zeer weinig zekere waarnemingen binnen. In 1991 uit Hengelo (ten Holt), Haaksbergen (Dear), Warken (Rotteveel) en Nijmegen (Henneman).

Rouwmantel (*Nymphalis antiope*)

Ook deze soort wordt nog sporadisch gezien. Een opvallende waarneming betrof twee exemplaren op 15 oktober, op de Tongerense heide (KNNV, v. Aartsen), een plaats waar de soort ook van vroeger bekend is. Andere waarnemingen kwamen uit Hengelo (Gld.) (Tankink), Texel (Nuiver), Maastricht (Vergoosen), Het Schol (Janssen) en Genk in Belgisch Limburg.

Gehakelde aurella (*Polygonia c-album*)

Het was een prima jaar voor deze soort, die al enige jaren naar het noorden en het westen oprukt (zie ook pagina 17). In totaal zijn uit 350 kilometerhokken Gehakelde aurelia's gemeld. De meest noordelijke waarnemingen komen uit Muntendam (Stikfort, Houtman), Glimmen (v.d. Velde) en Haren (Ebbema). Het wachten is op de eerste meldingen van de Waddeneilanden.

Veenbesparelmoervlinder (*Boloria aquilonaris*)

Uit 8 kilometerhokken is deze soort in 1991 gemeld, alle uit Drenthe (Dekker, Taal, Willemstein, Hamerpagt, Honig, Ram, Elfferich, Witmond, Stikfort). Bij vrijwel alle vliegplaatsen gaat het om kleine vennetjes omringd door bos.

Zilveren maan (*Clossiana selene*)

Er is een flink aantal waarnemingen binnengekomen uit de bekende vliegplaatsen in Noord-West Overijssel, Friesland, Terschelling en bij Nijmegen. Ook de populatie in Midden-Limburg bestaat nog steeds, ondanks bedreigingen van verschillende kanten. Ook bij Loosdrecht komt nog steeds een populatie voor (Bosman, v. Klaveren, Briër). Nieuw voor ná 1980 is de waarneming uit

de omgeving van de Overijsselse Vecht (Brouwer) en bij De Wijk in Drenthe (van Doormalen).

Kleine parelmoervlinder (*Issoria lathonia*)

De Kleine parelmoervlinder was in 1991 in de duinen een algemene verschijning, gezien de vele waarnemingen die zijn binnengekomen. Ook buiten de duinen is deze soort gezien. Zwervende exemplaren werden gemeld uit Alphen aan de Rijn (v. Berkel), Arnhem (Groot-Danckaerts, Ellenbroek), Harlingen (Bilstra), Apeldoorn (Stoel), Akersloot (de Haan), Zoetermeer (v. Wely), Leidschendam (Blokland), Zaandam (Kiel-Hartog), Heerlen (Adams), Leiderdorp (Bolk) en Gorssel (Bollaart).

Grote parelmoervlinder (*Mesoacidalia aglaja*)

De Grote parelmoervlinder is in 1991 gezien op Texel, Vlieland, Terschelling en op de Veluwe. Daarbuiten is de soort tweemaal waargenomen, in Blaricum (Marmelstein) en in de Moerputten (Wynhoff).

Keizersmantel (*Argynnis paphia*)

Ook dit jaar zijn weer Keizersmantels waargenomen, op 18 en 25 juli in Driebergen (Sorgdrager) en op 3 augustus in Heerlen (Adams). Ook in Merchtem (Oost-Vlaanderen) is de soort gezien.

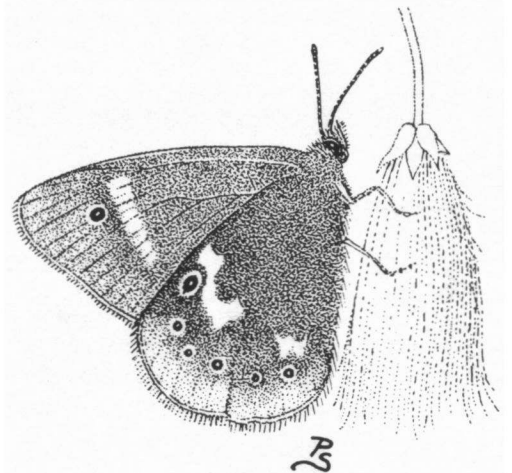
Bosparelmoervlinder (*Mellicta athalia*)

De Bosparelmoervlinder is weer vanuit diverse plaatsen op de Veluwe gemeld. Het betrof hier zowel bekende vliegplaatsen als plekken, in de buurt, waar de soort nog niet eerder was waargenomen. Ook de populatie in Drenthe bestaat nog steeds. Zeer opvallend was de waarneming bij de Overijsselse Vecht, op 29 mei (Pullen). Het betreft hier een waarneming, op een plaats waar de soort ook uit vroeger tijd niet bekend is. Zeker de datum sluit uit dat het hier om een zwervend exemplaar zou gaan. Heeft men de natuur hier een handje geholpen of is het een tot nu toe over het hoofd geziene populatie? De

waardplant Hengel was ruimschoots aanwezig en wellicht dat hier een nieuwe populatie van de soort kan standhouden.

Veenhooibeestje (*Coenonympha tullia*)

Van het Veenhooibeestje zijn slechts zeer weinig waarnemingen binnengekomen. Slechts uit 4(!) kilometerhokken uit Drenthe (Dekker, Honig, Ellferich, Scheper) en uit de omgeving van Winterswijk (Goorman, Lamers) en Haaksbergen (Dear) is de soort in 1991 gemeld. In de periode 1981-1986 kwam de soort ook nog voor in oostelijk Friesland, noordelijk Overijssel, Brabant en Limburg, maar in 1991 ontbreken waarnemingen hier vandaan. Heeft men niet op de juiste tijd de vliegplaatsen bezocht of is het wellicht heel slecht gesteld met deze soort? Het vlinderseizoen 1992 zal op deze vraag het antwoord moeten geven.

Heivlinder (*Hipparchia semele*)

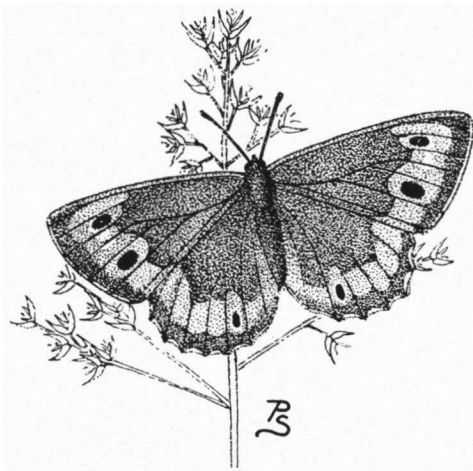
De Heivlinder had in 1991 een heel goed jaar. Op vrijwel alle heideterreinen is de soort gezien, soms in zeer grote aantallen. Ook buiten zijn eigenlijke leefgebied is de soort veel waargenomen. Elders in dit nummer van 'Vlinders' wordt hier nader op ingegaan. Uit zo'n 220 kilometerhokken zijn waarnemingen bekend, alle binnen het bekende verspreidingsgebied.

Kleine heivlinder (*Hipparchia statillus*)

Ook de Kleine heivlinder, een zeer zeldzame standvlinder in Nederland, heeft het in 1991

Het Veenhooibeestje: een soort die nog steeds achteruit gaat?
Tekening: Paul Schoenmakers

zeer goed gedaan. Hoewel de 'Atlas van de Nederlandse Dagvlinders' slechts 7 atlasblokken (5x5 km) vermeld waar de soort tussen 1981 en 1986 is waargenomen zijn er in 1991 in 12 atlasblokken Kleine heivlinders gezien. De nieuwe vindplaatsen bevinden zich allemaal noordelijk van de oude. Op de van oudsher bekende vliegplaatsen waren de aantallen groot. Het maximum aantal van 100 exemplaren Kleine heivlinders is gezien op 25 augustus (v. As, Poot).

De Kleine heivlinder is op veel nieuwe plekken gezien.
Tekening: Paul Schoenmakers.

Dambordje (*Melanargia galathea*)

Van deze soort zijn in 1991 uit Nederland geen zekere waarnemingen bekend. Uit België daarentegen is nog een waarneming van meer dan 50 exemplaren uit de provincie Limburg! Wie weet komt de soort weer eens de grens over.

SUMMARY

In The Netherlands and Belgium, more than 400 people sent in butterfly observations made in 1991. The data have now been worked up, so that an overview can be given of the number and distribution of many butterfly species. Several interesting and less common butterfly species, observed in The Netherlands and Belgium in 1991, are discussed.

Het is een flinke opsomming geworden en dat geeft aan hoeveel er tegenwoordig naar vlinders wordt gekeken. We hopen dat ook in het komend seizoen de mensen weer veel het veld in gaan en dat iedereen de waarnemingen wil doorgeven. Niet alleen de soorten die hierboven zijn beschreven zijn van belang, maar ook in de algemene soorten zijn we zeer geïnteresseerd. Veel succes in 1992!

